

Rookpluimen

Bulletin van de Stichting Fabrieksschoorstenen (STIF)

3^e jrg. nr. 5, mei 2000

Het Klimijzer 1999

Op 1 februari werd in Rijen op feestelijke wijze het eerste Klimijzer overhandigd. STIF-voorzitter Arjan Barnard herinnerde in zijn toespraak aan de lokale initiatieven, die er in de loop der jaren zijn geweest op schoorstenengebied. Hij memoreerde in dit verband ook de totstandkoming van STIF in 1997 kort na de FIEN-studiedag in de schoorsteenstad Tilburg. Daar bleek eens te meer dat een speciale organisatie voor schoorstenen van belang kan zijn voor behoud en inventarisatie van een representatief schoorstenenbestand, een soort 'collectie Nederland'. In dit kader past ook de toekenning van Het Klimijzer aan de gemeente Gilze en Rijen, die staan voor een lokaal initiatief waarbij een zeer fraaie schoorsteen van de leerfabriek Gebr. Van der Steen gerestaureerd en een nieuwe functie in het nieuwe centrum heeft gekregen. Burgemeester Aarts nam Het Klimijzer 1999 met trots in dank aan. De prijs bestaat uit een authentiek klimijzer waarop een verzilverd schoorsteentje is geplaatst

en het geheel is voorzien van een gedenkplaatje. Hij memoreerde de geschiedenis van de leer industrie en vermeldde dat Rijen in het verleden 31 schoorstenen rijk is geweest. Helaas zijn er daar nog maar enkele van over. Ook ging hij in op de technische ontwikkelingen binnen de leerindustrie tot vandaag de dag. Ondanks dat er veel van het industriële verleden verloren is gegaan, is de restauratie van de schoorsteen van

Van der Steen en de inpassing in het centrumplan een bewuste keuze geweest. De gemeente heeft hiermee een duidelijk keuze gedaan om met deze schoorsteen een herinnering levend te houden aan het glorieus industriële verleden van Rijen. De industrie vormde immers een belangrijk onderdeel van de Rijense cultuur.

Na de reactie van burgemeester Aarts vertrok het gezelschap van zo'n 30 personen waaronder de familie Van der Steen naar de bewuste schoorsteen. Ter plekke gaf wethouder Brouwer, als vervanger van de in het ziekenhuis verkerende wethouder Beenackers, in een gloedvol betoog een toelichting op het centrumplan en de inpassing van de schoorsteen. Deze staat er nu zowel als uitroepteken en als vraagteken. Dit laatste vooral als vraag aan de provincie om steun bij de verdere ontwikkeling van de bouwplannen in de omgeving. Na dit officiële gedeelte nam de familie Van der Steen

Meer dan 2000 Schoorstenen gebouwd

Gewone en Hoog-Vuurvaste Steenen en Vormstukken voor alle industrieën Retorten en Mofels

Verblend- en Verglaasde Steenen in diverse kleuren

Telegr.-Adr.: CANDY-HERFKENS, Venlo

Interc. Telefoon VENLO No. 305

Bankier: DE TWENTSCHE BANK te Amsterdam

Postrekening Venlo: No. 1570

het initiatief over en bood de genodigden aan huis een borrel aan. Hier werd nogmaals op de schoorsteen getoost. Daarmee werd de eerste uitreiking van een Klimijzer, mede dankzij belangstelling van de lokale pers, een succesvolle ondersteuning voor lokale initiatieven voor behoud van schoorstenen.

Naar aanleiding van de prijsuitreiking in Rijen hebben verschillende media ons om informatie gevraagd. Uiteraard Omroep Brabant, maar ook de landelijke televisie in de vorm van het programma De ochtenden. Voor de opnames van dit tien minuten durende item werden twee lokaties bezocht. De Puritfabriek in Klazienaveen met acht schoorstenen en de schoorsteen van Jansen en Tilanus in Vriezenveen. Ook het programma Van Gewest tot Gewest toonde belangstelling, maar vanwege onderlinge concurrentie tussen de verschillende omroepen is een gelijksoortige pro-

gramma binnen korte tijd uitgesloten en vonden er dus geen opnames plaats.

Zendmasten Telecombedrijven

In april vond een gesprek plaats tussen KPN Telecom en de secretaris van STIF over de mogelijkheid van het gebruik van de schoorsteneninventarisatie van STIF. KPN is geïnteresseerd in nieuwe punten voor opstelling van zenders voor haar mobiele netwerk en is bereid om in ruil voor de kennis, die bij STIF aanwezig is, een vergoeding te verstrekken.

De verhuurcontracten van de eigenaars van schoorstenen met KPN kunnen hen een welkome aanvulling geven op hun budget voor het onderhoud. Dus uitwisseling van gegevens zal ten goede kunnen komen aan het totale schoorstenenbestand van Nederland. Van daar dat het bestuur besloten heeft om met KPN in zee te gaan. Immers voordat een schoorsteen in gebruik kan worden genomen zal deze eerst bekeken moeten worden en zo nodig gerestaureerd. Dit kan dus een stimulans geven voor een bredere inzet voor behoud van schoorstenen. Vanzelfsprekend zal STIF heel nadrukkelijk aangeven dat bij plaatsing van zendapparatuur op een monumentale schoorsteen voor een oplossing in de sfeer van het monument zal moeten worden gekozen. Hierin zal STIF ook willen adviseren en blijkens het gesprek met KPN staat men open voor allerlei adviezen.

Tenslotte wil KPN ook de plaatselijke welstandscommissies graag te vriend houden. Binnenkort zullen nadere afspraken gemaakt worden, die in een contract zullen worden vastgelegd.

TREKBANDEN

In deze rubriek wil STIF geïnteresseerden in (fabrieks)schoorstenen op de hoogte houden van lopende acties inzake beheer en behoud van schoorstenen.

Nijeveen (O)

In november brachten twee bestuursleden een bezoek aan de coöperatie de Venen, die de oude zuivelfabriek verbouwd tot een woon- en werkgebouw. Dit bezoek stond in het kader van de reddingsactie, die inmiddels is gestart, voor de restauratie van de schoorsteen. Deze pijp is de laatste in de wijde omgeving. Hopelijk zal de actie 'Red de schoorsteen' genoeg geld opleveren om de hoognodige restauratie te kunnen bekostigen. Gelukkig is het onderhoud op langere termijn zeker gesteld door een contract voor plaatsing van een antenne van een telecombiedrijf.

Den Haag

Op 9 maart is het laatste deel van de gele schoorsteen van het Juliana Kinderziekenhuis gesloopt - omgetrokken. Door de bemiddeling van STIF kon het bovenste gedeelte van de unieke gele radiaalstenen schoorsteen eerder reeds met de hand worden afgebroken. De stenen konden zo worden behouden en afgevoerd door de schoorsteenbouwer Meijer. Hopelijk kunnen bij latere restauraties deze stenen nog van nut zijn.

Tilburg

De Stichting Thuishaven zet zich in voor de herbouw van een vierkante schoorsteen uit 1930 aan de Piushaven. De oorspronkelijk 25 meter hoge pijp behoorde tot een fabriek van regenkleding. De herbouw zal in samenwerking gaan met het centrum vakopleidingen in Tilburg.

Den Haag

Het badhuis aan de Spionkopstraat met zijn twee monumentale vierkante schoorstenen wordt op het ogenblik gerestaureerd. Eén van de schoorstenen was eerder ooit vervangen. Deze is nu opnieuw opgebouwd in de oorspronkelijke vorm. Het fraaie complex met tweelingschoorstenen is een rijksmonument en één van de laatste badhuizen in Den Haag.

Honselersdijk

In de historische tuinderij van het Westlands-museum is kort geleden een tuinderschoorsteen herbouwd bij het oorspronkelijke ketelhuis. Hier zal hij zijn oude functie weer gaan hervatten. De schoorsteen werd voor het eerst opgebouwd bij een tuinderij in Loosduinen en was 23 meter hoog. In 1957 werd hij afgebroken en door Aad van der Stap weer opgebouwd tot een hoogte van 18 meter in Honselersdijk op de tuinderij van de familie Persoon (vlakbij de huidige Bloemenvelling Holland). In april heeft Van der Stap de schoorsteen, inclusief decoratieve witte bakstenen band, weer opgebouwd bij het museum en voorzien van een gedenksteen waarin deze memorabele feiten zijn ingebeiteld.

Bij de inmiddels derde opbouw bleken verschillende radiaalstenen aanwezig te zijn. Er werden zowel stenen aangetroffen met een merk van De Ridder als van Canoy Herfkens. Van de laatste firma waren er zelfs twee verschillende merken te vinden. De schoorsteen vormt een mooie aanwinst voor het museum. Dit slaagt er steeds meer in om met originele objecten een historische tuinderij te reconstrueren. Een bezoekje meer dan waard.

Westlandsmuseum, Middel Broekweg 154, Honselersdijk.

Openingstijden: dinsdag t/m zaterdag 14.00-17.00 uur en van juni t/m oktober ook de eerste zondag van de maand van 13.00-17.00 uur.

TREKBANDEN

Vierkante schoorstenen

Met de restauratie van de twee vierkante schoorstenen aan de Spionkopstraat te Den Haag is het zinvol iets over dit type schoorstenen te vermelden.

De vroegste schoorstenen waren vrijwel altijd vierkant van vorm, ten eerste omdat dit makkelijker te bouwen was, en ten tweede omdat men voor ca.1850 de radiaalsteen nog niet kon maken. De radiaalsteen werd in Nederland rond 1880

geïntroduceerd. Bij gebruik van andere steensoorten dan radiaalsteen en andere dan ronde schoorsteenvormen bevinden we ons onmiddellijk in de categorie zeldzaam en bijzonder.

De oudste ooit gebouwde vierkante schoorstenen waren de pijpen bij het gemaal de Oostpoort Rotterdam gebouwd in 1775 en bij het gemaal Blijdorp in Rotterdam gebouwd in 1790. De vroegste exemplaren bestonden uit verjongende blokvormige elementen (trommels), later meestal in een gladde taps toelopende lijn verlopend.

Na de introductie van de radiaalschoorsteen werden vierkante pijpen slechts incidenteel toegepast, zoals bij de ECI centrale te Roermond (rond 1900). Rond 1920 signaleren we op een aantal plaatsen om architectonisch redenen vierkante schoorstenen. (Slachthuis Breda, Diaconessenhuis Utrecht, Badhuis Spionkopstraat te Den Haag). In de jaren na de oorlog komt het incidenteel voor dat er in dezelfde steensoort als de hoofdbouw een vierkante pijp gebouwd wordt o.a bij het St. Jozef ziekenhuis te Gouda.

Veel van de bovengenoemde vierkante pijpen bestaan niet meer. STIF is op de hoogte van een tiental in het land.

Excursie Ruhrgebied

Op zaterdag 16 september wordt door de Federatie Industrieel Erfgoed Nederland (FIEN) een excursie georganiseerd naar een aantal industriële sites in en rond Essen. Voor STIF-geïnteresseerden is deze excursie bijzonder aan te bevelen. Een van de te bezoeken lokaties is een voormalige cokesfabriek. Dit complex is geheel omgevormd tot expositieruimte met een tentoonstelling over 'zon, maan en sterren, cultuur en natuur der energie'. Vanaf het dak van een silo zijn op het terrein zes gemetselde fabrieksschoorstenen variërend in hoogte van ca. 120 tot 150 meter te zien, een uniek beeld dat hier nog bewaard is gebleven. De route van de tentoonstelling loopt vanaf de bovenste verdieping tot in de kelder van de silo, waar men al wandelend door de vroegere rookkanalen uitkomt in de hoogste schoorsteen. Onderin deze pijp kan men de enorme trek voelen, die in deze pijpen heerst. De diameter aan de binnenkant is zo'n 6 meter!

Ook enthousiast geworden? Meldt u dan aan bij de secretaris van FIEN, C.H.R.T. Weevers, Zomervaart 206 F, 2033 DN Haarlem. De deelname prijs zal vermoedelijk f 90,- bedragen. Startpunt zal station Amhem zijn, vertrek rond 10.00 uur en terugkomst rond 20.00 uur.

Colofon

Rookpluimen is het informatiebulletin voor donateurs en sponsors van STIF en verschijnt 2 x per jaar. De Stichting Fabrieksschoorstenen (STIF) stelt zich ten doel: de bestudering en instandhouding van fabrieksschoorstenen, die tot het industrieel erfgoed gerekend kunnen worden.

Donateur kan men worden door overmaking van:

f 30,- voor particulieren

f 250,- voor bedrijven en organisaties

op Rabobank rek.nr. 384966144, t.n.v.
penningmeester STIF, Hardenberg.

Secretariaat: drs. J.J. Havelaar,

J. Schorerlaan 72, 2525 ZA Den Haag

Tel: 070-389 75 08

Informatie: A.J. Barnard, voorzitter STIF

Oosteinde 13, 7772 CA Hardenberg

Tel: 0523-261786, fax: 0523-260867